

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม โดยจะเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรม
 - 1.1 ความหมายของวัฒนธรรม
 - 1.2 ประเภทของวัฒนธรรม
 - 1.3 องค์ประกอบของวัฒนธรรม
 - 1.4 การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม
 - 1.5 การส่งเสริมวัฒนธรรม
 - 1.6 วัฒนธรรมไทย
2. วิทยาลัยครูกับการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

เอกสารเกี่ยวกับวัฒนธรรม

1. ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม ตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Cultura หมายถึง "การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง" ซึ่งคงหมายถึงการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต

วัฒนธรรม เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต แยกให้เห็นได้ดังนี้ คำว่า "วัฒนธรรม" มาจากคำบาลีว่า "วฒฺสณ" ซึ่งมีความหมายทั่วไปว่า รุ่งเรืองเจริญงอกงาม ส่วนคำว่า "ธรรม" มาจากสันสกฤตว่า "ธรรม" ซึ่งหมายถึง กฎ

ระเบียบ หรือ ข้อปฏิบัติ เมื่อนำคำ 2 คำมาสมาสกัน ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมในภาษาไทยจึงหมายถึง ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดมีขึ้น

ธีรภรณ์ นาคหิน (2521 : 31) กล่าวว่า คำว่า "วัฒนธรรม" เป็นคำที่พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น โดยทรงแปลมาจากภาษาอังกฤษจากคำว่า "Culture" มีใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อพุทธศักราช 2483

คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และมีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากมายหลายรูปแบบด้วยกันคือ บำรุง สุขพรรณ (2524 : 18-19) กล่าวว่า

ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงวิถีทางดำรงชีวิต (Way of Life) ของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมรวมถึงสิ่งที่เป็นวัตถุมองเห็นได้ (Material Aspect) เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ สิ่งประดิษฐ์ (Invention) ต่าง ๆ และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุมองเห็นไม่ได้ (Non-Material Aspect) เช่น ความเชื่อ ความคิด ความรู้ และอุดมคติ เป็นต้น

สุพัตรา สุภาพ (2519 : 46) ระบุไว้ว่า

ตามความหมายทั่ว ๆ ไป วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิถีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

พระยาอนูมานราชชน (2515 : 100) ได้ให้คำนิยามของคำว่า วัฒนธรรม ไว้ว่า "วัฒนธรรมคือ วิถีหรือทางดำเนินแห่งชีวิตของชุมชนหมู่หนึ่ง ซึ่งอยู่รวมกันในที่หนึ่งหรือประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ"

ส่วนสาโรช บัวศรี (ม.ป.ป. : อัดสำเนา) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ไว้ดังนี้ "วัฒนธรรม หมายถึง ความดี ความงาม และความจริงในชีวิตรมนุษย์ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยของเราเอง"

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 (อ้างจาก
ธีรภรณ์ นาคพิน 2521 : 31-32) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับวัฒนธรรม
ดังนี้ "วัฒนธรรม คือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ
เรียบร้อยความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน"

ความหมายของวัฒนธรรมตามที่อธิบายไว้ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ
ที่กล่าวข้างต้นเป็นที่เข้าใจว่า "วัฒนธรรม" นั้นเป็นลักษณะที่แสดงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

ก. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ทาง
คือ ความเจริญงอกงามทางจิตใจอย่างหนึ่ง และความเจริญงอกงามทางวัตถุอีก
อย่างหนึ่ง

ข. ลักษณะที่แสดงถึงความ เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ความเป็น
ระเบียบในการแต่งกาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตน เป็นต้น

ค. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ เช่น คนไทย
มีความสามัคคี มีความนิยมไทยคือรักชาติไทย ไม่เห็นชาติอื่นดีกว่าชาติไทย ไม่
เหยียดหยามชาติไทยและคนไทยด้วยกัน ไม่ยอมให้ชาติอื่นเหยียดหยามชาติไทยและ
คนไทย เหล่านี้เป็นต้น

ง. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชน การที่ประชาชน
ดำรงอยู่ในศีลธรรมอันดี ประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ งดเว้นในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ
เป็นลักษณะอันหนึ่งแสดงถึงการมีวัฒนธรรมสูง

และการที่วัฒนธรรมจะมีสภาพเป็นความงอกงามสมกับความหมายนั้นจะต้อง
มีลักษณะดังนี้คือ

1. ต้องมีการ สะสมและการ สืบต่อตกทอดกันไปไม่ขาดตอน
2. ต้องมีสิ่งแปลกใหม่มาเพิ่ม เติมของเดิมให้เข้ากันได้ด้วยดี
3. ต้องส่งเสริมให้แพร่หลายไปในหมู่ของตนและชนหมู่อื่นด้วย
4. ต้องปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม และสภาพของ

เหตุการณ์

นักสังคมวิทยาของชาวต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม
ไว้แตกต่างกันออกไป เช่น David Dressler (1969 : 45-46) กล่าวว่า วัฒนธรรม

เป็นมรดกของสังคมที่จะได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่ง และจะประกอบไปด้วยทักษะ ความเชื่อ และความรูต่าง ๆ

Francis E. Merrill (1965 : 131-132) ให้ความสำคัญจากทัศนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

1. เป็นผลของการกระทำของมนุษย์ที่มีต่อสังคม
2. เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ เพื่อให้สำเร็จตามความต้องการทางสังคม และชีวภาพรวมกัน
3. เป็นการสะสมแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาในแต่ละสังคม
4. มีความหมายต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องหมายแห่งความคิด
5. เป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลต้องเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองในแต่ละสังคม
6. เป็นสิ่งจำเป็นที่เป็นตัวกำหนดพื้นฐานของบุคลิกภาพ
7. ขึ้นอยู่กับการกระทำที่ต่อเนื่องกันในสังคม แต่มิได้ขึ้นอยู่กับกระทำของแต่ละบุคคล

ส่วน William Little, H.W. Fowler and J. Coulson (1967 : 1306) ให้ความสำคัญของคำว่า วัฒนธรรมไว้ 2 ประการคือ

1. การปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษาและการฝึกหัด
2. การปรับปรุงแก้ไขทั้งทางจิตใจ รสนิยม และการกระทำ.

นอกจากนี้ Webster's Seventh New Collegiate Dictionary based on Webster's Third New International Dictionary (1967 : 202) ให้ความสำคัญของคำว่า วัฒนธรรม ไว้หลายอย่างด้วยกัน เช่น

1. การทำให้เจริญขึ้นซึ่งสติปัญญาและศีลธรรมโดยการศึกษา (The Act of Developing the Intellectual and Moral Faculties Especially by Education)
2. การเข้าใจแจ่มแจ้งและการมีรสนิยมอันดีงาม ซึ่งได้มาจากการฝึกอบรม ทางสติปัญญาและทางสุนทรียภาพ (Enlightenment and Excellence of Taste Acquired by Intellectual and Aesthetic Training)

3. ชั้นแห่งความเจริญก้าวหน้าในอารยธรรม (A Particular Stage of Advancement in Civilization)

จากความหมายของวัฒนธรรมตามที่ไคกลาวมาแล้วข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนของพฤติกรรมในสังคม ซึ่งสมาชิกในสังคมนั้นได้ประพฤติ ปฏิบัติ ภายทอคกันมาตามแนวความคิดสร้างสรรค์ในเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ความรู้สึก สิ่ง ประคัมรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของสังคมหรืออาจจะกล่าวรวม ๆ ได้ว่า วัฒนธรรม คือความดี ความงาม ความเจริญ ความก้าวหน้าทั้งภายในและภายนอกของบุคคลและของหมู่คณะประเทศชาติโดยส่วนรวม

2. ประเภทของวัฒนธรรม

การแบ่งประเภทหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้นมีหลายแบบด้วยกันสุดแต่แต่เหตุผลของผู้แบ่งแต่ละคน พระยาอนุนานราชชน (2515 : 82) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วจะแบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 2 ประเภทคือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาคารที่อยู่อาศัย เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุนี้ มีความสำคัญแก่ชาติในการแสดงออกซึ่งรูปแบบที่เกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างเป็นเครื่องแสดงถึงสัญลักษณ์ของชาตินั้น ๆ โดยเฉพาะความประณีตงดงามของศิลปกรรม สถาปัตยกรรมแต่ละสมัย สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็นให้รู้สึกเกิดความนิยมยกย่อง นับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการ เชิดชูเกียรติแก่ชาติ

วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non-Material Culture) ได้แก่ ความคิด ความเชื่อถือ คีลธรรมจรรยา ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีการต่าง ๆ นับว่ามีความสำคัญยิ่งแก่ชาติ เพราะเป็นการแสดงออกถึงแบบฉบับอันดีงามประจำชาติ เป็นสิ่งที่จะช่วยบรรเทาความวุ่นวายในสังคมให้ลดน้อยลง เพราะการประพฤติปฏิบัติของผู้จรโลงวัฒนธรรมในชาตินั้นเป็นไปในทางที่ดีงาม มีจรรยามารยาท เชื่อเพื่อเชื่อแน่นซึ่งกันและกัน ชาติที่จะอยู่เป็นชาติได้และเจริญรุ่งเรือง จะต้อง มีวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสำคัญ

วัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้ย่อมสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่สมบูรณ์ หรือเน้นหนักไปในประเภทใดประเภทหนึ่งก็เกิดความไม่สมดุล เพราะถ้าเจริญในทางวัตถุมากเกินไป แต่ในทางจิตใจไม่เจริญตาม ในที่สุดก็เกิดความหายนะ หรือในทางตรงข้ามหากเจริญทางจิตใจมากเกินไป แต่ทางวัตถุไม่เจริญตามก็ไม่ได้ ดังนั้นวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้จึงต้องมีความสัมพันธ์ตามส่วนที่ควรกัน อันอยู่ในดุลพินิจของสังคม

นอกจากนี้ ยังมีผู้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้เป็น 4 ประเภท คือ (กรมการศาสนา 2496 : 71)

1. คติธรรม คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และไต่มาจากทางศาสนา
2. เนติธรรม คือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย เช่น ประเพณีการทำบุญวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการบวช และประเพณีการมงคลสมรส เป็นต้น
3. วัตถุธรรม คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่นที่เกี่ยวกับการกินดี อยู่ดี เครื่องนุ่งห่มบ้านเรือนและอื่น ๆ
4. สหธรรม คือวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้นักบวชอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และรวมถึงระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด

แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดถือการแบ่งตามคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม ในคณะกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2521 : 42-43) ซึ่งได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขาค้างนี้

1. สาขาศิลปะ (The Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ดนตรี วรรณกรรม ทัศนศิลป์ สถาปัตยกรรม ละคร ประติมากรรม ฯลฯ
2. สาขามนุษยศาสตร์ (The Humanities) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ มารยาทในสังคม ฯลฯ

3. สาขากีฬาและนันทนาการ (The Sports and Recreation) ได้แก่ การละเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง ฯลฯ

4. สาขาช่างฝีมือ (The Practical Crafts) ได้แก่ การเย็บปัก ถักทอ การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน ฯลฯ

5. สาขาศิลปกรรมศิลป์ (Domestic Arts) ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร ความรู้เรื่องเสื้อผ้า การแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน ความรู้เรื่องยา การรู้จักใช้ยา และความรู้ในการคอยดูแลเด็ก ฯลฯ

ถึงแม้ว่าได้มีการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นหลายประเภทแตกต่างกันออกไป แต่ก็พอสรุปประเภทของวัฒนธรรมได้เป็นแนวใหญ่ ๆ ได้ 2 แนว คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวจะต้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะขาดไปอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

3. องค์ประกอบของวัฒนธรรม

เนื่องจากวัฒนธรรมมีขอบเขตรอบคลุมสิ่งต่าง ๆ กว้างขวางมาก มีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรม นามธรรม และระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของคนในสังคม สัททรา สุภาพ (2519 : 48) กล่าวว่า เราสามารถแบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้ดังนี้

1. องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุและเป็นสัญลักษณ์ สิ่งที่เป็นวัตถุเป็นวัฒนธรรมที่คนสร้างขึ้น มีรูปร่าง สามารถจับต้องได้ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน เป็นต้น ส่วนสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ก็เป็นสิ่งที่คนเราสร้างขึ้นภายใต้ประโยชน์ในสังคม ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา ตัวเลข ฯลฯ

2. องค์การ (Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน องค์การที่เล็กที่สุดคือครอบครัวและองค์การที่ใหญ่ที่สุดคือ องค์การสหประชาชาติ

3. องค์พิธีการ (Usage) คือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ การเกิด การหมั้น การแต่งงาน การตาย การปลุกขานใหม่ ฯลฯ พิธีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

4. องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความกิดเห็น ค่านิยม ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว เรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความคิดในเรื่องระบบเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งการที่จะยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่สมควรก็แล้วแต่กลุ่มชนว่าจะใช้มาตรฐานอะไรเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา

จากองค์ประกอบของวัฒนธรรมทั้ง 4 ประการนี้ มีข้อน่าสังเกตว่า องค์คติ เป็นส่วนที่ไม่มีรูปแบบ เนื้อหาที่แน่นอนและชัดเจนเลย เป็นส่วนของนามธรรมที่อยู่ในความรู้สึกและจิตใจของสมาชิกในสังคม

ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า องค์ประกอบของวัฒนธรรมมีอยู่ 2 รูปแบบด้วยกันคือ

1. ชนิดที่ไม่มีรูปแบบและเนื้อหาที่แน่นอน เรียกว่า นามธรรม
2. ชนิดที่มีรูปแบบและมีเนื้อหาที่แน่นอน เรียกว่า รูปธรรม

4. การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมย่อมไม่อยู่คงที่คงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หากมีการปรับปรุงบำรุงส่งเสริม ก็จะมี ความเจริญงอกงาม หากปล่อยปละละทิ้งไม่สนใจ ก็จะมี ความเสื่อมโทรม ชีราภรณ์ นาคพิน (2521 : 30-34) ใ้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไว้ว่า เกิดจาก

1. การเดินทาง ความเจริญทางคมนาคม การติดต่อสื่อสาร ทำให้มีการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาในประเทศมากขึ้น
2. การบังคับทางการเมือง หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นการใหญ่ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการบังคับการแต่งกายแบบฝรั่ง การเปลี่ยนแปลงภาษา คำพูดเพื่อให้ทันสมัยเท่าเทียมกับต่างชาติ

3. สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมบางอย่างเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เช่น การนั่งช้างกระบะเบน ย่อมไม่สะดวกต่อการขึ้นรถเมล์ เป็นต้น

4. ความสำคัญทางการค้าเป็นสาเหตุหนึ่ง เนื่องจากการยอมรับเอา วัฒนธรรมต่างชาติแปลก ๆ, ใหม่ ๆ เข้ามาในรูปของการแต่งกาย คนตรี แฟชั่น ต่าง ๆ ทำให้เกิดความนิยมชมชอบในวัฒนธรรมต่างชาติเหล่านั้น

ในทางสังคมวิทยา พบว่า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมนั้นมีสาเหตุ ดังต่อไปนี้ (อานนท์ อากาภิรมย์ 2519 : 56-57)

1. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติจะกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์ สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการผันแปรเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อันทำให้วิถีชีวิตหรือ วัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

2. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ มนุษย์มีเขาวิญญาสูง ความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง มนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลา และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ ฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของคนที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เช่น คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ อันได้แก่ เครื่องทุ่นแรงต่าง ๆ และวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นมา อันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

3. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่ (Static) มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น มีการแข่งขันการประกอบอาชีพสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มมากขึ้นอันเป็นปัญหาทางสังคม มนุษย์จึงต้องหาวิธีการ และสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาที่ยากดังกล่าวดังนี้ เช่น สร้างระบบสังคมนิยม (Socialism) ขึ้นมาเพื่อแก้ไขช่องว่างระหว่างชนชั้น ดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

4. การแลกเปลี่ยนนิยมวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ได้มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อกระทำได้โดยสะดวกรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนนิยมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมักจะปรากฏว่ามนุษย์ในสังคมที่กำลังพัฒนานิยมนิยมวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญแล้ว (Advanced Society) การนิยมนี้มีทั้งด้านวิทยาการ ภาษาและการแต่งกาย ฯลฯ

การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) ก็เป็นส่วนสำคัญในการทำให้วัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน ซึ่งการผสมผสานทางวัฒนธรรมอาจเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ อาทิ (เสาวมีย์ จิตต์หมวก 2525 : 19)

1. จากการที่อยู่ด้วยกัน ใกล้ชิดกัน
2. จากการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เมื่อคนไปอยู่ที่ใดวัฒนธรรมย่อมติดไปกับคนนั้น
3. จากการติดต่อกันทางการค้า การค้าขาย
4. จากการสมรสระหว่างผู้ที่มีวัฒนธรรมต่างกัน
5. จากการเจริญทางด้านเทคโนโลยีและการคมนาคม
6. จากอิทธิพลของสื่อสารมวลชน
7. จากผลของสงคราม

อย่างไรก็ดี แมว่าวัฒนธรรมต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นทำไปโดยรวดเร็ว ก็จะเปลี่ยนบุคลิกลักษณะของวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้หมดเอกลักษณ์ของตนเอง จนในที่สุดก็จะมีสิ่งใดเหลือ แสดงลักษณะของวัฒนธรรมเดิมของตนเองต่อไป แต่ถ้ายึดมั่นอยู่ในสังคมโดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลง ก็จะไม่สามารถที่จะริเริ่มสร้างสรรค์ความก้าวหน้าให้แก่วัฒนธรรมได้ เพราะสิ่งใดก็ตามถ้ายิ่งที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงนานมากเกินไป สิ่งนั้นก็ไม่สามารถเข้ากับสิ่งแวดล้อมหรือสภาพการณ์ใหม่ได้ ในที่สุดก็จะสลายตัวลง ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของดองพันซู มณีรัตน์ (2516 : 95) ที่ว่า "การที่วัฒนธรรมจะมี

ความเจริญงอกงามได้ ก็ต้องมีหลักในการเปลี่ยนแปลงคือ ต้องมีการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยอย่างสม่ำเสมอ แต่ในคราวเดียวกันต้องมีเสถียรภาพอยู่ด้วย"

5. การส่งเสริมวัฒนธรรม

โดยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องผูกพันศีลธรรม เป็นปัจจัยแห่งความเจริญงอกงามและความเข้มแข็งมั่นคงของชาติบ้านเมือง ดังนั้นทุกชาติจึงหาทางดำรงรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมของตนเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รับรู้ และเพื่อก่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชาติ

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2520 : 4) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า วิธีการส่งเสริมวัฒนธรรมนั้น ควรจะ

1. ส่งเสริมทางจิตใจคือเพ่งเล็งถึงปัญหาทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกับคตินิยม เนติธรรม วัตรธรรมหรือสหธรรม
2. ส่งเสริมทางศิลปกรรม คือ ทำศิลปกรรมให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยให้ความหมายและความเจริญในทางคตินิยม เนติธรรม วัตรธรรมและสหธรรม
3. ส่งเสริมทางวรรณกรรม คือทำวรรณกรรมให้สูงค่าทั้งในด้านความไพเราะกินใจและให้ประโยชน์
4. ส่งเสริมทางระเบียบประเพณี คือทำระเบียบประเพณีประจำชาติให้มีความหมายในทางคิงาม

คณะรัฐมนตรีได้กำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ (อ้างจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2524 เอกสารอัครดำเนนา) เพื่อเป็นหลักให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนรวมทั้งประชาชน ร่วมกันรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมายตรงกันและประสานสอดคล้องต่อกันดังนี้

1. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญด้วยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ฟื้นฟูและพัฒนาวัฒนธรรมไทย ให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศ

คานส์คม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลาย วัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนาไทยวิสุทธิเพื่อเป็นหลักในการ พัฒนาจิตใจประชาชน

2. เผยแพร่วัฒนธรรมไทยทุกคานนำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติให้ แพรหลายยิ่งขึ้นเพื่อให้เกิดความรู ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญ ของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ศักดิ์ศรี ความสามัคคี และความมั่นคงของ ชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งภายในประเทศและระหว่าง ประเทศ

3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อ ให้ประชาชนมีความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกัน และกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกัน อย่างมีสันติสุขในชาติ และมีความรักหวงแหนวัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งรู้จักเลือกสรร วัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยหรือผลจากการ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมาถนอมปรับปรุงคัดแปลงให้เหมาะสม กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

5. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชนที่ดำเนินงาน ความวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลัง ทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมใหม่มั่นคง เป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนรวมแก้ไขปัญหาที่ เกี่ยวกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศ อย่างแท้จริง

อนึ่งในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยนั้น ควรได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ควบคู่กันคือ

1. ครอบครัว เป็นองค์กรที่สำคัญมากในการปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรม เพราะครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เยาวชนได้สัมผัสโดยใกล้ชิดเป็นระยะเวลายาวนาน การปลูกฝังอบรมสิ่งดีงามให้เยาวชนในวัยต้นนั้นกระทำไ้โดยง่าย และสิ่งดีงามต่างๆ ที่เยาวชนได้รับในวัยเด็กจะติดแน่นยากที่จะแก้ไข ทั้งนี้เพราะวัยเด็กยังมีประสบการณ์ น้อย และสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ พ่อ แม่ ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีของลูก

2. กลุ่มเพื่อน มีอิทธิพลต่อเด็กมากนับแต่เริ่มเข้าโรงเรียน โดยเฉพาะ เด็กวัยรุ่นมักถือเพื่อนเป็นใหญ่ ชอบทำตามเพื่อน เด็กจะได้รับทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดี

จากเพื่อนโดยง่ายปราศจากการไตร่ตรอง

3. สถาบันการศึกษา ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ครูอาจารย์ จึงมีความสำคัญต่อเด็กไม่น้อยกว่าพ่อแม่ และบางครั้งเด็กจะเชื่อฟังครูอาจารย์มากกว่าพ่อแม่เสียอีก ฉะนั้นโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา จึงต้องหมั่นฝึก ฝึมนอบรมนักเรียนโดยสม่ำเสมอ รวมทั้งจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมไทยและเปิดโอกาสให้เด็กร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ที่สำคัญที่สุดคือ ครูอาจารย์ ต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กตลอดเวลา

4. กลุ่มศาสนา วัฒนธรรมไทยมีความเป็นมา มีหลักการสาระและวิธีการบนรากฐานของศาสนาเช่นเดียวกับวัฒนธรรมของชาติอื่น ๆ พระสงฆ์เป็นผู้สืบศาสนาพุทธนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาสู่ประชาชนจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นองค์การสำคัญในการปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยแก่เยาวชนและประชาชน

5. สื่อสารมวลชน ในปัจจุบันสื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการปลูกฝังและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยแก่เยาวชน โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ทั้งนี้เพราะพ่อแม่ ผู้ปกครองต้องออกนอกบ้านช่วยกันประกอบอาชีพ จึงไม่มีเวลาฝึกอบรมลูก ฉะนั้นเด็กจึงใช้เวลาว่างส่วนใหญ่อยู่กับสื่อสารมวลชน

นอกจากนี้ในการส่งเสริมวัฒนธรรม ควรส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมทางจิตใจให้เจริญไปพร้อม ๆ กัน หน่วยงานของรัฐที่น่าจะเป็นหน่วยงานในการฟื้นฟู รักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติได้ดีที่สุดก็คือ สถานศึกษาเพราะมีอยู่ทั่วประเทศและสามารถเข้าถึงเยาวชนของชาติได้มากกว่า อย่างไรก็ตามก็จริงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันบำรุงรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติให้ดำรงคงอยู่สืบไป

6. วัฒนธรรมไทย

เนื่องจากชนชาติไทยเป็นชาติเก่าแก่และเป็นชนชาติที่เจริญ จึงมีวัฒนธรรมอันสูงส่งและคึกคักมาแต่โบราณ ตามจดหมายเหตุของจีน กล่าวว่า

ไทยมีความเจริญทางวัฒนธรรมหลายอย่าง เช่น การปกครอง การทหาร การแต่งกาย การแต่งงาน การดนตรี การค้าขาย การไถนา การเลี้ยงไหม การทอผ้า ตลอดจนถึงระเบียบเรื่องอาหารการกิน ซึ่งชาวจีนได้เอาแบบอย่างไปประพฤติปฏิบัติด้วย ถึงแม้ว่าชาติไทยจะไม่มีชื่อเสียงว่าเป็นต้นสายของวัฒนธรรมทางภาคตะวันออก แต่ไทยก็มีประวัติความเป็นมาทางวัฒนธรรมอันน่าสนใจอยู่มาก โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรม ไทยเรามีสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ และเหลือตกทอดมาซึ่งแสดงว่าเราเป็นชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมแล้วแต่โบราณกาลไม่แพ้ชาติอื่น ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมทางจิตใจนั้น ไทยเราก็มีคุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวรรณคดีประจำชาติไทย เพราะคนไทยส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชนจึงยึดถือหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์เป็นแนวทางปฏิบัติ คนไทยจึงเป็นคนใจบุญ มีความเมตตาปรานีต่อเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยากมีการรักใคร่กันฉันท์พี่น้อง ไม่เบียดเบียนกัน

วัฒนธรรมของชนชาติไทยแต่ละภาคมีความแตกต่างกันเป็นบางส่วนบางประการ เช่น ภาษาถิ่น (Dialect) และประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ ทั้งนี้เป็นเพราะอิทธิพลทางประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ

วัฒนธรรมไทยพอจะแบ่งออกเป็น 3 สมัยใหญ่ ๆ ได้ดังนี้คือ วัฒนธรรมสมัยสุโขทัย วัฒนธรรมสมัยศรีอยุธยา และวัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์

วัฒนธรรมสมัยสุโขทัย (Thompson 1967 : 744-769) ในสมัยนี้ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นไว้หลายอย่าง บางอย่างก็เป็นมรดกตกทอดจนถึงสมัยปัจจุบัน วัฒนธรรมสมัยสุโขทัยมีดังนี้ เช่น

1. การประดิษฐ์ตัวอักษรไทยขึ้น โดยพ่อขุนรามคำแหง คัดแปลงมาจากอักษรขอมหวัดและปรับปรุงในยุคต่อมา จนเป็นหลักฐานของอักษรไทยในปัจจุบัน
2. ศิลปจารึกของพ่อขุนรามคำแหง
3. การทำตมขามสังคโลก
4. การสร้างพระปฐมากร มีพระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์
5. วรรณคดีเรื่องไตรภูมิพระร่วง

6. การสร้างถนน

7. การสร้างวัด เช่น วัดมหาธาตุ วัดศรีชุม

วัฒนธรรมสมัยศรีอยุธยา ไทยมีวัฒนธรรมเจริญรุ่งโรจน์มาก แม้ว่าจะถูกทำลายเสียหายอย่างย่อยยับเนื่องจากต้องเสียกรุงแก่พม่าถึงสองครั้งก็ตาม วัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ก็มี เช่น

1. การจัดการปกครอง

2. การสร้างพระพุทธรูปค้ำยันทองคำสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่ เช่น พระพุทธ

มงคลบพิตร

3. ประมวลกฎหมาย

4. การบำรุงวรรณคดี เช่น ลิลิตยวนพ่าย มหาชาติคำหลวง ลิลิตพระลอ คำสรводศรีปราชญ์ ลิลิตโองการแข่งน้ำ เสภาขุนช้างขุนแผน

5. การสร้างป้อมปราการตามแบบอย่างฝรั่ง

6. การสร้างวัด พระสถูป เจดีย์ พระปรางค์

วัฒนธรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ วัฒนธรรมไทยมีรากฐานมาจากกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยาและประเทศเพื่อนบ้านหรือเรียกว่า วัฒนธรรมแบบตะวันออก ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เรื่อยมา วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาสู่เมืองไทยมากขึ้น วัฒนธรรมไทยจึงคลุกเคล้ากับวัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน

ดังนั้นจะเห็นว่า วัฒนธรรมของชนชาติไทยแตกต่างกับวัฒนธรรมของชาติตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางวัตถุของไทยเรามีลักษณะแสดงคุณละเอียดยประณีตของจิตใจ เช่น แบบก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ศิลปะ การสร้างจิตรกรรม การประดิษฐ์ทางช่างแกะสลักหรือการจักดอกไม้ ทั้งนี้เนื่องจากชาติไทยได้รับพุทธศาสนาเป็นหลักชีวิต จึงทำให้ชนชาติไทยประพฤติปฏิบัติตนไปตามครรลองคลองธรรมแห่งพุทธศาสนา อันเป็นผลให้วัฒนธรรมของชาติไทยคงอยู่ในระดับสูงไม่ต่ำสมัย

วัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคอีสาน

การศึกษาวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น จะทำให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของชนกลุ่มนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น เพราะวัฒนธรรมมีส่วนสัมพันธ์หรือเป็นพื้นฐานความคิด ความเชื่อของชาวบ้านอย่างมาก เราสามารถแยกวัฒนธรรมของแต่ละภาคตามสภาพภูมิศาสตร์ได้ดังนี้ คือ

1. ภาคเหนือ
2. ภาคใต้
3. ภาคกลาง
4. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วัฒนธรรมของแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างนั้น ได้แก่ สิ่งแวดล้อม ดิน ฟ้า อากาศ การทำมาหากิน และเชื้อชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไปเรียกกันว่า "ภาคอีสาน" เพราะสันติครอบครัวพื้นที่ทั้งหมด 170,226 ตารางกิโลเมตร แบ่งออกเป็น 16 จังหวัด คือ ชัยภูมิ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี มหาสารคาม เลย และยโสธร มีประชากร 13.7 ล้านคน (วิชา ประวัติ 2518 : 55) โดยสภาพของพื้นที่แล้ว

คานะวันตก ถือเอาทิวเขาดงพระยาเป็นที่เป็นที่เอียงทอดขวาง ตะวันขึ้นไปจรดลำแม่น้ำโขงทางคานเหนือ และทับเอาเขตอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมาลงมาทางตะวันออก

คานทิศใต้ที่ทอดกับเทือกเขาดงพระยาเป็นรูปช่อศอกไปทางตะวันออกจรดกับทิวเขาบรรทัดเรื่อยไปจรดลำแม่น้ำโขงในท้องที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

คานเหนือกับคานตะวันออกนั้น จรดลำน้ำโขง ตั้งแต่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ไปจนสุดเขตท้องที่อำเภอโขงเจียม (เสนอ นาระศล 2521 : 3)

ภาคอีสานเป็นศูนย์รวมแห่งวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (บ้านเชียง) จนถึงสมัยขอม (วิชา ประวัติ 2518 : 57)

ภาคอีสานมีปูชนียสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาที่ควรแก่การสักการบูชา เช่น พระธาตุเชิงชุม ในจังหวัดสกลนคร พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย และพระมิ่งมงคลเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นภาคอีสานยังมีศิลปและวัฒนธรรมที่น่าสนใจมากโดยเฉพาะบ้านเชียงในอำเภอนางหาน จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งอารยธรรมแห่งใหม่ของโลกในเอเชีย จากบรรดาเครื่องปั้นดินเผาที่ขุดพบทำให้ทราบว่าอารยธรรมของมนุษย์เริ่มแรกเกิดขึ้นเมื่อราว 8,500-7,500 ปีมาแล้ว ซึ่งทางกรมศิลปากรคำวิจักเป็นหมู่บ้านโบราณเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังสามารถจะเข้าศึกษาและชมได้ นับว่าเป็นการค้นพบที่มีความหาศาลแก่ชาวโลกโดยทั่วไป

ในภาคอีสานนี้มีศิลปขอมกระจายอยู่มากมาย ที่เด่น ๆ ได้แก่ ปราสาทหินพิมาย ที่นครราชสีมา ซึ่งเป็นปราสาทหินที่ใหญ่โตและสวยงามที่สุดทั้งด้านสถาปัตยกรรมและปฏิมากรรมของศาสนาพุทธลัทธิมหายาน และปราสาทเขาพนมรุ้ง เป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ เป็นปราสาทหินแห่งเดียวที่สร้างอยู่บนเขา ส่วนในจังหวัดสกลนครมีพระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นปราสาทหินที่ก่อด้วยศิลาแลง เช่นเดียวกับปราสาทหินปรากฏที่จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดสุรินทร์มีปราสาทหินบ้านพลวง ปราสาทหินจอมพระ ปราสาทขามระแงง และปราสาทศรีขรภูมิ

นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมในท้องถิ่นภาคอีสานที่มีความควรแก่การทำนุบำรุงรักษาไว้มิให้สูญหายไปดังนี้คือ (แบ่งตามหมวดของ UNESCO)

1. หมวดศิลปกรรม ได้แก่

- วรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น ภาษิต คำพังเพย นิทาน ภาษาถิ่น ความเชื่อ ฯลฯ
- นาฏศิลป์ ได้แก่ การรำประเภทต่าง ๆ เช่น เซิ้งสวิง เซิ้งกระติบข้าว รำกลองยาว ฟ้อนภูไท การเล่นผีฟ้อน ฯลฯ
- ดนตรีไทย เช่น การบรรเลงเพลงไทยในงานประเพณีต่าง ๆ
- ศิลปะ ได้แก่ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม

2. หมวดมนุษยศาสตร์ ได้แก่

- ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การบวชนาค การโกนจุก การเรียกขวัญ การทออายุ การปลุกเรื้อน การทอดกฐิน การแห่เทียนพรรษา การแข่งเรือ ฯลฯ
- ศาสนา เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม ฯลฯ
- ค่านิยม เช่น ขยันหมั่นเพียร มีความกตัญญู ซื่อสัตย์

3. หมวดการช่างฝีมือ ได้แก่

- การทอเสื่อ เช่น เสื่อไม้ไผ่ เสื่อหวาย
- การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย
- การจักสาน เช่น สานกระบุง กระดง กระจ่า
- การเย็บปักถักร้อย เช่น การทำดอกไม้คลุมผ้าไตร การเย็บพ่อน การทำดอกไม้เพลิง
- การปั้นดินเผา เช่น โอ่ง หม้อ ไห แจกัน
- การแกะสลัก เช่น แกะบานประตูวัด หน้าบรรณโบสถ์
- ช่างเหล็ก เช่น การตีมีด จอบ เคียว เสียม
- ช่างไม้ เช่น การปลูกบ้าน

4. หมวดกีฬาและนันทนาการ ได้แก่

- กีฬาพื้นเมือง เช่น ทอยมวย ซักตะเยอ สะบ้า วิ่งวัวคนเลือกินวัว ตีจับ ฯลฯ
- การละเล่น เช่น หมอลำ ดิเก รำวง รำกลองยาว

5. หมวดศิลปกรรมศาสตร์ ได้แก่

- อาหาร เช่น ลาบ แกงหน่อไม้ส้ม เมี่ยงมดแดง หมูส้ม ไส้กรอกหมู หมูยอ ฯลฯ
- การแต่งกายแบบไทย ๆ เช่น ผ้าซิ่นสำหรับสตรี กางเกงครึ่งแข้งสำหรับชาย

ดังนั้นสิ่งมีความสำคัญเหล่านี้สมควรจะได้รับการทำนุบำรุงรักษาและส่งเสริมไว้ให้คงอยู่สืบไป

2. วิทยาลัยครูกับการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ

วิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษาของชุมชน มีภาระหน้าที่ตามที่โลกกำหนดไว้ในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พุทธศักราช 2518 ว่า วิทยาลัยครูมีหน้าที่สอนหรือผลิตครูถึงระดับปริญญาตรี ทำการวิจัย ส่งเสริมวิชาชีพและวิทยฐานะของครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่ผู้บริหารการศึกษา ทำนุบำรุงวัฒนธรรม และให้บริการทางวิชาการแก่สังคม (กรมการฝึกหัดครู 2524 : 62)

และโดยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเจริญของชาติ การที่เรายังคงความเป็นชาติอยู่ได้ตราบนานเท่านี้ ก็เพราะเรารักษาวัฒนธรรมไว้คงอยู่ ควบคู่การถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนรุ่นเก่าให้แก่คนรุ่นใหม่สืบเนื่องต่อ ๆ กันมา แต่ในปัจจุบันเรามักจะได้ยินเสมอว่า วัฒนธรรมไทยในค่านิยม จริยธรรม และคุณธรรมเสื่อมลง ความจริงที่ศีลธรรมคุณธรรมมิได้เสื่อม แต่ที่เสื่อมเพราะคนจำนวนหนึ่งไม่สนใจ ไม่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลและยึดมั่นในธรรมนั้นเอง นอกจากนี้เยาวชนส่วนใหญ่ยังหันไปนิยมวัฒนธรรมต่างชาติมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเกิดปัญหาขึ้นกับสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน

ควยเหตุต่าง ๆ ดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกันธำรงรักษาวัฒนธรรมไทยไว้มิให้สูญสลาย ในการทำนุบำรุงรักษาถ่ายทอดและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยนั้น นอกจากสถาบันครอบครัว กลุ่มศาสนาและสื่อสารมวลชน จะมีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว สถาบันการศึกษานับว่ามีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการถ่ายทอดและส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ กรมการฝึกหัดครูได้ตระหนักถึงความสำคัญเหล่านี้ จึงได้กำหนดแผนงานด้านวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการกิจและบทบาทที่มีอยู่ของวิทยาลัยครูด้านวัฒนธรรมไว้ดังนี้ "จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นในวิทยาลัยครูทำหน้าที่ส่งเสริมประสานงานวัฒนธรรม มุ่งเน้นการศึกษาคนควา วิจัยวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ในชุมชน และจัดตั้งหอวัฒนธรรมท้องถิ่น" (กรมการฝึกหัดครู 2524 : 13)

นอกจากนี้ กรมการฝึกหัดครูยังได้สนับสนุนให้วิทยาลัยครูส่งเสริมทำนุบำรุง วัฒนธรรม โดยจัดหางบประมาณไปให้วิทยาลัยดำเนินการด้านวัฒนธรรมทุกปี งบประมาณ ที่ได้มาได้จัดสรรไปให้วิทยาลัยครูต่าง ๆ ทั่วประเทศมากบ้างน้อยบ้างตามความสำคัญ ของโครงการและขึ้นอยู่กับเงินที่ได้จากสำนักงานงบประมาณด้วย จากผลการสนับสนุน ส่งเสริมวัฒนธรรมของกรมการฝึกหัดครู ปรากฏว่า มีศูนย์วัฒนธรรมจัดตั้งขึ้นในวิทยาลัยครู มากมาย มีโครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมและปลูกฝังวัฒนธรรมให้แก่นักศึกษา เยาวชน และประชาชนทั่วไปอยู่เสมอ การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมในวิทยาลัยครูต่าง ๆ มีอยู่มากมาย ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้ (กรมการฝึกหัดครู 2524 : 96-100)

1. วิทยาลัยครูภูเก็ต วิทยาลัยครูภูเก็ตได้จัดโครงการฝึกอบรมบุคลิกภาพและ มารยาทในสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดให้มีการฝึกอบรมในค่านบุคลิกภาพ การวาง ตัวที่เหมาะสม และรู้จักควบคุมมารยาทที่แสดงออกในสังคมให้แก่นักศึกษา การฝึกอบรมนี้ จะบังคับให้นักศึกษาทุกคนต้องผ่านการฝึกอบรมทั้งทางภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ผู้ไม่เข้า ฝึกอบรมครบตามเกณฑ์จะไม่มีสิทธิจบการศึกษา เว้นแต่นักศึกษาที่ได้ผ่านการฝึกอบรมใน โครงการอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่วิทยาลัยกำหนด

และวิทยาลัยครูภูเก็ตได้ดำเนินงานโครงการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับ เยาวชนอีกด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปมีความสนใจ ในคุณค่าของศีลธรรมหรือจริยธรรมอย่างแท้จริง

2. วิทยาลัยครูนครปฐม วิทยาลัยครูนครปฐมได้จัดงานเผยแพร่วัฒนธรรม เคลื่อนที่ ซึ่งนับว่าเป็นงานสำคัญงานหนึ่งเพราะมีโอกาสได้สัมผัสกับชนบท สามารถ เข้าถึงประชาชน และจะช่วยเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของไทยได้มาก

3. วิทยาลัยครูกำแพงเพชร วิทยาลัยครูกำแพงเพชรได้จัดโครงการ ส่งเสริมงานประเพณีตามเทศกาลต่าง ๆ ของคนไทย อันเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่ มีความสำคัญต่อจิตใจ เอกราชและความสามัคคีระหว่างคนในชาติ

4. วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์จัดโครงการส่งเสริม พัฒนาศุขธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังเยาวชนไทย

ให้มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม สามารถรวมและกระทำพิธีกรรมทางศาสนาได้
อย่างมั่นใจและถูกต้อง

นอกจากนี้วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ ยังได้ดำเนินโครงการจัดนิทรรศการ
เอกลักษณ์ไทย ซึ่งเป็นการปลุกฝังให้เยาวชนและประชาชนได้มีความภาคภูมิใจใน
วัฒนธรรมของชาติ เกิดความรัก ห่วงแทน อันจะช่วยกันรักษา ส่งเสริมและเผยแพร่
ต่อไป

5. วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี วิทยาลัยได้จัดโครงการเอกลักษณ์
ไทย "จุลลจิน" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟู รักษา อนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงาม
ของชาติไว้ และเพื่อช่วยกันคงความเป็นไทยของชาติให้ดำรงอยู่อย่างถาวร
เช่นเดียวกันวิทยาลัยยังดำเนินโครงการฝึกเพื่อการพัฒนาการใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรมแก่นักศึกษาซึ่งเป็นโครงการวิจัย

6. วิทยาลัยครูสุรินทร์ วิทยาลัยครูสุรินทร์ได้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมโดย
เปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ ระดับ ป.กศ.ชั้นสูง ได้จัดโครงการกิจกรรมการละคร
ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี โดยมีเป้าหมายเพื่อที่จะให้นักศึกษาวิชาเอก
วิชาโท และนักศึกษาที่เลือกเรียนวิชานี้สามารถปฏิบัติเพื่อแสดงได้จริงและยัง
เป็นการแสดงผลงานของนักศึกษาอีกด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า วิทยาลัยครูทำหน้าที่บริหารงาน ประสานงานและ
ดำเนินการด้านวัฒนธรรม ตลอดจนให้ความสนใจแก่เยาวชน นักศึกษาและ
ประชาชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อเอกลักษณ์ศักดิ์ศรีและความ
มั่นคงของชาติ ทำให้เกิดความรักภูมิใจ รักและห่วงใยในวัฒนธรรมไทย รวม
ทั้งให้รู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของชาติอันมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็น
อยู่ของคนไทยด้วย

3. งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นยังมีอยู่น้อยมาก ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้

ในปี พ.ศ.2517 สุมาลย์ เรื่องเลข (2517 : 260-263) ได้ทำ
การวิจัย เรื่องเพลงพื้นเมืองจากคำบสพมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี
โดยมุ่งที่จะรวบรวม จำแนกประเภทและวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองจากคำบสพมทวน
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี จากผลของการวิจัยพบว่า เพลงเป็นส่วนหนึ่ง
ของการดำเนินชีวิตในชนบท และข้อมูลที่ได้นี้มักจะได้รับการถ่ายทอดจากท้องถิ่น
ใกล้เคียง ความนิยมในการเล่นเพลงพื้นเมืองของชาวบ้านมีน้อยลงทุกที เพลง
พื้นเมืองจึงแทบจะสูญไป จึงน่าจะมีการรวบรวมไว้เป็นหลักฐานเพื่อประโยชน์ต่อ
คนรุ่นหลัง

ในปี พ.ศ.2521 ประไพพรหม โหม้กระจาง (2521 : 97) วิจัยเรื่อง
บทบาทในค่านการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการถ่ายทอด
รักษาศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษาเอกชน สรุปผลการวิจัยไว้ว่า

สถาบันอุดมศึกษาเอกชนส่วนใหญ่มีปริมาณของบทบาทที่เป็นจริงใน
ค่านการสอน การวิจัย และการถ่ายทอดรักษาศิลปวัฒนธรรมอยู่ในระดับ
ปานกลาง ส่วนบทบาทในค่านการบริการทางวิชาการแก่สังคมอยู่ใน
ระดับต่ำ และอาจารย์ส่วนใหญ่ของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีความ
คาดหวังต่อบทบาทในค่านทาง ๆ ดังกล่าวสูงกว่าความเป็นจริง
นอกจากนี้ยังพบว่าอายุของสถาบันไม่มีอิทธิพลต่อบทบาทที่เป็นจริงของ
สถาบันอุดมศึกษาค่านใด ๆ ทั้งสิ้น

และในปี พ.ศ.2524 บำรุง สุขพรรณ (2524 : ง) ได้วิจัยเรื่อง
บทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม ในการเผยแพร่
ฟื้นฟู ทัศนคติความคิฉจิตใจและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อประชาชนในชนบท จาก
การวิจัยในครั้งนี้พบว่า

ความร่วมมือของประชาชนในการร่วมดำเนินการให้ความร่วมมือ
ดีมากในทุกค่านที่ค่านงาน เช่น ค่านศาสนาและประเพณี สำหรับ
ปัญหาและอุปสรรคในการค่านงานนั้น พบว่า มีปัญหาค่านชาควัสดุ
อุปกรณ ขาดงบประมาณ ขาดเจ้าหน้าที่ ขาดการสนับสนุนโครงการ
หรือกิจกรรม ส่วนในค่านวิจัยที่จะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนการ
ค่านงานนั้น มีปัจจัยที่จะเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานของศูนย์นั้น
พบว่าขอใ้กำหนดนโยบายที่แน่นอน สนับสนุนนโยบายให้มากขึ้น

ให้มีการดำเนินงานโดยต่อเนื่อง ให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานระดับ
จังหวัดที่แน่นอน และควรมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ให้มากขึ้น

จากผลการวิจัยในเรื่องต่าง ๆ ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสถาบันการ
ศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ได้เล็งเห็นความสำคัญของ
วัฒนธรรม และพยายามหาแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาส่งเสริมให้คน
รักและหวงแหนวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติเพื่อสืบทอดแก่นุชนรุ่นหลังต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย